

© Klaas Spronk

‘Zij gij voor Mij niet gelijk aan de kinderen der Ethiopiërs, o kinderen Israëls ...?’
(Amos 9:7)

De bijdrage van Th.C. Vriezen aan het huidige debat in de PKN over kerk, Israël en de Palestijnen

Tijdens de discussie in de synode van de PKN in het afgelopen najaar over de nota ‘Het Israëlitisch-Palestijns-Arabisch conflict’ werd enkele malen nadrukkelijk verwezen naar de opvattingen van prof. Vriezen. Dat heeft indruk gemaakt, want in de herschreven versie van de nota voor de vergadering in april is een uitgebreide verwijzing naar zijn visie toegevoegd. Daarbij wordt opgemerkt dat hij in zijn tijd als een roepende in de woestijn was. Het is de vraag of dat nu zoveel anders is.

Liefhebber van het land

Professor Theodoor Christiaan Vriezen (1899-1981) was hoogleraar Oude Testament in Groningen en Utrecht. Veel studenten hebben de weg gevonden in de oudtestamentische wetenschap aan de hand van zijn inleiding in de Bijbelboeken (*De literatuur van Oud-Israël*) en zijn overzicht van hun boodschap (*Hoofdpijnen der theologie van het Oude Testament*). Van grote invloed op zijn eigen ontwikkeling was zijn verblijf in Palestina in 1924. Dat was in die tijd een hele onderneming, alleen al vanwege de reis daar naar toe. Hij bleef er enkele maanden en sloot vriendschappen voor het leven, ook met het land. Na de stichting van de staat Israël ging hij er weer naar toe, twee maanden in 1950 en bijna een jaar in 1954 en 1955, waarbij hij ook reizen maakte in Libanon, Syrië en Jordanië. Van 1965 tot 1968 was hij ‘Director of Higher Studies’ aan de ‘Near East School of Theology’ in Beirut en verbleef hij om die reden veel in Libanon.

Hij was erg onder de indruk van de stichting van de staat Israël. Hoewel hij vanaf het begin oog had – realistisch en kritisch – voor de belangrijke rol van de internationale politiek, heeft hij ook steeds het gelovig verband willen leggen met ‘God die zijn oude volk weer heeft bezocht en een nieuwe kans in deze staat heeft gegeven’ (citaat uit een lezing in 1970).

Pleitbezorger voor de Palestijnen

Door zijn goede contacten werd hij goed geïnformeerd over wat er allemaal speelde in het land. Hij raakte er ook emotioneel sterk bij betrokken. Hij schrijft met ontroering over de Joodse immigranten die in Haifa voet aan wal zetten en hij heeft bewondering voor de moedige strijd tegen de Arabische legers aan het eind van de jaren '40. Maar hij heeft ook oog en hart voor de Palestijnen die hun eigen land kwijt raakten en steeds meer een speelbal werden van de machthebbers in deze regio. Aan Vriezen en de ontwikkeling die hij doormaakt is goed te zien hoe iemand als betrokken toeschouwer bijkans verscheurd kan worden door de tegenstrijdige gevoelens die het Israëlitisch-Palestijnse vraagstuk oplevert. Bij hem is duidelijk dat de keuze voor de

één niet als keuze tegen de ander uitgelegd mag worden.

In zijn publicaties en lezingen ontpopt Vriezen zich vanaf het eind van de jaren '50 wel steeds meer als pleitbezorger voor de Palestijnen. Dat kan vooral gezien worden als een poging om in Nederland tot een evenwichtiger standpunt te komen. Hij verzet zich tegen de binnen zijn Hervormde kerk overheersende eenzijdige steun voor Israël, dat als door God uitverkoren volk boven het internationale recht zou staan. Het steekt hem dat de theologische bespiegelingen vaak afleiden van de aandacht voor de harde werkelijkheid. Ziet men wel wat er allemaal gebeurt en hoeveel machteloze slachtoffers er in deze situatie worden gemaakt? Het brengt hem er toe uitgebreid en kritisch te reageren op de handreiking van de Hervormde synode in 1970, waarin hij vooral het profetische getuigenis, dat ontstaat in de confrontatie met de geschiedenis, miste.

Bijbels-theologische overwegingen

Vriezen zegt niet alleen dat hij iets mist, hij maakt ook duidelijk wat dat dan is. Daarmee kan hij nog steeds een belangrijke bijdrage leveren aan het voortgaande debat. Hij had uitgebreid studie gemaakt van wat de Bijbel zegt over verkiezing. Het was hem duidelijk geworden dat Gods uitverkiezing van Israël volgens de Bijbel niet betekent dat het volk eens en voor altijd die status heeft verworven. Wie dat beweert krijgt het aan de stok met Jeremia. We zien dat gebeuren in de discussie met Chananja in Jeremia 28. Jeremia moet tot zijn eigen ontzetting laten zien dat God soms ook een God van verre is, en niet alleen van nabij. Volgens Vriezen moet de breuk in de relatie met God serieus genomen worden. Daar mag men niet zomaar overheen stappen. Vriezen wijst in dit verband ook op het slot van de gelijkenis van de onrechtvaardige pachters. Daarin wordt verteld dat de landheer tenslotte zijn zoon stuurt (Matteüs 21:37). Wanneer de pachters hem doden verspelen zij hun recht op de wijngaard. Dat onderstreept nog eens de breuk, waarbij er ook nog de associatie met het door God gegeven en door ongehoorzaamheid weer verspeelde land mogelijk is. Niet voor niets reageren de hogepriesters en Farizeeën furieus op deze woorden van Jezus.

Een andere tekst waar Vriezen in het kader van de discussies over de staat Israël steeds naar verwijst is de in de kop boven deze bijdrage genoemde tekst uit de profetie van Amos. Hoe belangrijk deze tekst voor Vriezen was blijkt wel uit het feit dat hij er zijn afscheidscollege in 1969 aan heeft gewijd (pas onlangs, in 2006, is het uitgegeven met als titel de geciteerde Bijbeltekst). Het werpt een nieuw licht op de zaak van het Israëlitisch-Palestijnse conflict voor iedereen die zich in haar/zijn oordeelsvorming wil laten inspireren door de Bijbel. Vriezen zei er zelf over in een interview dat hij gaf in 1969 dat men van deze tekst kan leren 'dat men ook de jongste geschiedenis van Israël niet buiten de wil van God mag zien. Bovendien is er ... voor de Joden de les uit te trekken, dat zij zich niet als enige rechthebbende op het grondgebied van de huidige staat Israël mogen beschouwen'.

Als geen ander was Vriezen er zich van bewust dat er in deze situatie geen simpele oplossingen zijn. Hij was huiverig voor teveel theologie ten koste van de aandacht voor de concrete situatie. Juist daarin zijn de profeten ons ten voorbeeld: bij hen zie je de juiste verbinding doordat zij zowel goed luisteren naar Gods woord als goed kijken naar de wereld waarin zij leven. Vriezen vertolkte dat goed en daarom hebben zijn woorden (nog steeds!) iets profetisch.